

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Lidová architektura v Rabštejně nad Střelou a okolí

Jana Korolová

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologických a historických věd

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Lidová architektura v Rabštejně nad Střelou a okolí

Jana Korolová

Vedoucí práce:

PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2011

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Woitschovi, Ph.D za metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování této práce. Také bych chtěla poděkovat Ondřeji Fáberovi z Rabštejna nad Střelou za pomoc při zprostředování rozhovorů a též regionálnímu muzeu v Mariánské Týnici za cenné podklady pro tuto práci.

Obsah:

1	ÚVOD	1
2	LIDOVÁ STAVEBNÍ KULTURA SEVERNÍHO PLZEŇSKA	2
	2.1 Lidová architektura severního Plzeňska, její vývoj a typologizace.....	2
	2.2 Půdorysné typy sídel	3
	2.3 Obytný dům	4
	2.4 Sýpka.....	5
	2.5 Chlév	6
	2.6 Stodola.....	6
3	HISTORIE RABŠTEJNA NAD STŘELOU	6
	3.1 Držitelé Rabštejna od založení po husitské války.....	7
	3.2 Držitelé Rabštejna od husitských válek.....	8
	3.3 Rabštejn od 16. století.....	8
	3.4 Vývoj obyvatelstva a počtu domů r. 1850-2001	9
4	PAMÁTKY LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ A JEJICH OCHRANA 10	
	4.1 Lidová architektura.....	11
	4.2 Lidové stavitelství	11
	4.3 Kulturní památka.....	11
	4.4 Městská památková zóna	12

4.5 Městská památková rezervace.....	12
4.6 Ochrana lidového stavitelství severního Plzeňska.....	12
4.7 Národní památkový ústav.....	14
4.8 Památková péče a zákon o státní památkové péči	14
5 PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÉ DOMY	15
5.1 Dům čp. 21, venkovská usedlost, č. rejstříku 26763/4-1551 ..	16
5.2 Dům čp. 22, eč. 61 venkovská usedlost, č. rejstříku 31643/4-1552	16
5.3 Dům čp. 37, eč. 76, pastouška, č. rejstříku 17341/4-1553.....	16
5.4 Dům čp. 38, špitál, č. rejstříku 36768/4-1554	17
5.5 Dům čp. 51, eč. 77, rodinný dům, č. rejstříku 33365/4-3996....	17
5.6 Dům čp. 54, eč. 79, rodinný dům, č. rejstříku 29761/4-1555... 17	
5.7 Dům čp. 55, eč. 63, rodinný dům, č. rejstříku 44984/4-1556..	18
5.8 Dům čp. 78, eč. 59, vodní mlýn u Lišáků, č. rejstříku 23334/4-1564	18
5.9 Dům čp. 91 a 92, eč. 66, městské domy s verandami, zahrady s oplocením, č. rejstříku 11843/4-5102 a 68312/4-5103.....	18
5.10 Dům eč. 95, bývalá sýpka, transfer z Jarova, č. rejstříku 46361/4-1286	19
6 OBJEKTY V RABŠTEJNĚ NAD STŘELOU HODNY PAMÁTKOVÉHO ZÁJMU DLE ŠKABRADY	19
6.1 Dům čp. 15.....	20

6.2 Dům na žihelském katastru, Ž 14.....	20
6.3 čp. 25.....	20
6.4 Dům čp. 39.....	21
6.5 Dům čp. 45.....	21
6.6 Dům čp. 62.....	21
6.7 Dům čp. 82.....	22
6.8 Dům čp. 84.....	22
7 VÝZKUM JEDNOTLIVÝCH VYBRANÝCH OBJEKTŮ.....	22
7.1 Metodologie.....	23
7.2 Cíle výzkumu.....	25
7.3 Dům čp. 7.....	25
7.4 Dům čp. 13.....	27
7.5 Dům čp. 37.....	29
7.6 Dům čp. 38.....	30
7.7 Dům čp. 50 (E 73).....	32
7.8 Dům čp. 83 (E 80).....	33
8 ZÁVĚR.....	34
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	37
9.1 Literatura.....	37
9.2 Prameny.....	38

9.3 Elektronické zdroje	38
10 RESUMÉ	38
11 PŘÍLOHY	39
11.1 Mapy a fotografie	39
11.2 Tabulka a graf	62
11.3 Seznam otázek k výzkumu	63

1 ÚVOD

Rabštejn nad Střelou patří mezi nejmenší městečka ve střední Evropě a v současné době čítá pouhých 21 stálých obyvatel. Bojuje též o zařazení do Guinnessovy knihy rekordů o nejmenší město na světě.¹ Roku 1992 bylo historické jádro Rabštejna prohlášeno za městskou památkovou zónu. Toto městečko se nachází v severozápadní části severního Plzeňska a jeho historie sahá přibližně až do 13. století. Severní Plzeňsko je poměrně rozsáhlá geografická oblast. Hranice tvoří na jihu s okresem Plzeň-město, na západě s okresem Tachov a na východě s okresem Rokycany (viz obr. č. 1).

V práci bych se ráda zaměřila, jak je již zmíněno v názvu samotném, na lidovou architekturu tohoto městečka, na její začlenění do regionální typologie a dále pak na historický vývoj lidové stavební kultury této oblasti od středověku do 20. století. V další části práce bude nastíněna historie Rabštejna nad Střelou od dob prvních zmínek, tedy 13. století po současnost a vývoj obyvatelstva a počtu domů od roku 1850 do roku 2001. Dotknout bych se chtěla též tématu památkové péče, ale především ochrany památek lidového stavitelství, zejména pak v oblasti severního Plzeňska. Na tuto kapitolu bude navazovat další část práce věnována památkově chráněným domům v Rabštejně nad Střelou, kterých je zde podle rejstříku Národního památkového ústavu celkem 11 a jsou označeny jako chráněné přírůstky datované od roku 1958 do současnosti.

V neposlední řadě budou v této práci též uvedeny domy ceněné J. Škabradou, které by dle něj zasloužily pozornost památkového ústavu, ale památkově chráněné nejsou. Jedná se o nemalý počet objektů, cca 20 domů. Proto zde bude uveden pouze stručný seznam s jejich popisem. Poslední kapitola bude věnována samotnému terénnímu výzkumu, který je pro tuto práci stěžejním. Ve své práci jsem vycházela převážně ze *Stavebně-historického průzkumu a památkového vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území J. Škabrady, J. Vajdiše a Z. Němcové z roku 1976.*

¹ [Http://rabstejnnadstrelou.wz.cz/](http://rabstejnnadstrelou.wz.cz/), 20. 3. 2011.

Cílem mého výzkumu bylo zaměřit se na vývoj lidové architektury v Rabštejně nad Střelou a výše zmíněná práce byla výchozím bodem. Hlavní náplní mé práce bylo tedy porovnat rozdíly v době Škabradova výzkumu z roku 1976 s dnešním stavem. Zaměřovala jsem se hlavně na vztah majitelů ke svým domům a jak zásadně se objekty změnilly od doby co je koupili. Hlavním cílem mé práce bylo tedy zjistit, jak se změnil Rabštejn v průběhu let z pohledu pamětníků, jak velké stavební zásahy provedli majitelé na svých domech a v jakém jsou tyto objekty stavu. Dále pak také jak řeší majitelé případné problémy s památkáři v případě, že jejich dům je památkově chráněný.

2 LIDOVÁ STAVEBNÍ KULTURA SEVERNÍHO PLZEŇSKA

V této kapitole budeme hovořit o typologizaci domu severního Plzeňska a jeho regionálním začlenění. Dále bude kapitola pojednávat převážně o historickém vývoji lidové stavební kultury této oblasti od středověku do 20. století. Charakterizovány zde budou jak půdorysné typy sídel typické pro tuto oblast, tak další hospodářské budovy a jejich využití.

2.1 Lidová architektura severního Plzeňska, její vývoj a typologizace

Od středověku během průběhu staletí řada lokalit v této oblasti zanikla. Některé lokality byly obnoveny, některé zanikly úplně. „Soupis zaniklých středověkých osad na území okresu Plzeň–sever, zpracovaný badatelem P. Rožmberským, prozatím čítá 68 lokalit,[...]“.²

V oblasti severního Plzeňska se můžeme setkat s obytnými domy chlívniho či komorového typu a též se stavbami se srubovými konstrukcemi. Proniká sem ze severozápadu hrázděná konstrukce domu a uplatňuje se především v patrových stěnách domů a hospodářských staveb.³ Přibližně od

² I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 11.

³ J. Škabrada, Lidové stavby, Architektura českého venkova, nakladatelství Argo, Praha 1999, s. 167.

počátku 19. století dochází k nahrazování hrázděných a srubových konstrukcí nespalnými materiály. U vesnic, které se nacházely v blízkosti města, se v 19. století objevuje forma zdobného lidového klasicistního domu, která nahrazuje dřevěné stavby a vzniká tradiční forma zděného přízemního domu se sedlovou střechou. Zhruba od poloviny 19. století se začínají na domech objevovat polopatra ve snaze zvýšit kapacitu skladování především u hospodářských budov. Na konci 19. století se začíná objevovat patrová forma zděného domu a plošné přestavby zbavující se srubových konstrukcí domů. Rozšiřuje se obměna dřevěných staveb za zděné a ve stavebních konstrukcích převládají pálené cihly.⁴ Na rozdíl od staršího období bylo nejtýpější změnou budování sýpkových polopater a přezdívaly se všechny hospodářské budovy.⁵ Na počátku 20. století začíná být vzhled venkova značně ovlivněn architekturou městského prostředí. Po roce 1945 utrpěla lidová architektura této oblasti největší ztráty, jelikož kvůli odsunu obyvatelstva bylo mnoho budov opuštěno a zdevastováno. V 50. letech 20. století negativně přispívá ke stavu jednotlivých usedlostí i kolektivizace zemědělství. Od 60. let 20. století se začínají objevovat novostavby rodinných domů potlačující kvality tradičního lidového domu.⁶

Podle typologie J. Vařeky můžeme architekturu severního Plzeňska zařadit do typu domu severozápadních Čech. „Domy budované ze dřeva (roubený), kamene (střední a dolní Poohří, Slánsko, později i v některých lokalitách u Rabštejna aj.) a v hrázděném zdivu (štítý, patra, stodoly, sýpky, na Chebsku i kolny), trojdílný komorového, v pohraničí chlívniho typu, s černou kuchyní,[...]“.⁷

2.2 Půdorysné typy sídel

Hlavními činiteli, jež se na severním Plzeňsku zasloužily na půdorysném typu sídel, byly především místní terénní a hospodářské podmínky. V další

⁴ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 12.

⁵ J. Škabrada, Lidové stavby, Architektura českého venkova, nakladatelství Argo, Praha 1999, s. 168.

⁶ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 13.

řadě pak samozřejmě hraje roli též zánik feudálních sídel v 18. století v důsledku raabizace, který značně ovlivnil půdorysné uspořádání mnoha lokalit. Přibližně od 19. století se začíná zvyšovat počet statků a zhušťování zástaveb kvůli dělení velkých selských usedlostí. Po polovině 19. století ovlivňuje půdorysný a demografický rozvoj na jihozápadě severního Plzeňska těžba nerostných surovin.

Podle indikačních skic, které pro toto území vznikaly v době od roku 1838 do roku 1841, jsou jednotlivé budovy sídel označovány žlutou barvou jako spalné a červenou barvou jako nespalné (viz obr. č. 2). Pro severní Plzeňsko jsou charakteristické vesnice s obdélným tvarem návsi.⁸

2.3 Obytný dům

Na severním Plzeňsku převládalo používání dřeva jako základního stavebního prvku od středověku až do poloviny 19. století, kdy v této oblasti podle stabilních katastrů převládá spalný dům. Kvůli dodržování požárních řádů nastává od konce 18. století pozvolný ústup dřevěného materiálu při stavbě obvodových stěn a je užívána hliněná omazávka. Nespalného materiálu, kamene a pálených cihel, se užívá zejména při stavbě komínů koncem 19. století a většina domů je již označována jako nespalná. Často se v této oblasti můžeme setkat se srubovou konstrukcí a jejím sekundárním nahrazením cihlou nebo kamenem. Do konce 19. století je střecha kryta ve většině případů slaměným doškem či dřevěným šindelem či břidlicí. Nové střešní krytiny typu betonových tašek se začínají používat zhruba na začátku 20. století.

Nejrozšířenějším typem domu na severním Plzeňsku byl roubený trojdílný dům komorového typu. V severozápadní části této oblasti pak byla

⁷ J. Vařeka, Typy a oblasti lidového domu v českých zemích, Český lid 66, 1979, s. 152.

⁸ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 14-15.

užívána též hrázděná konstrukce. Dále pak kombinovaný dům hrázděné, zděné a roubené konstrukce již můžeme spatřit v Rabštejně nad Střelou.⁹

„A tak to byl hlavně klasovitě bedněný štít se švábskou poloviční valbou nebo s obrovským čtverhranným kabřincem, vrhající hluboký stín na celou plochu, který po slohové stránce určoval selský dům širšího okolí Plzně.“¹⁰

2.4 Sýpka

Stavbě sýpky se vždy věnovala značná pozornost z toho důvodu, že fungovala jako sklad obilí a osiva, ale také plnila funkci úschovy náradí, šatů a cenností. Umístění sýpek se pak rozlišovalo dle uspořádání dvora, jeho velikosti, tvaru a dalších okolností.¹¹ Co se týče stavebních prvků sýpek na severním Plzeňsku, vždy byly chráněny před možným požárem. Spalné materiály a roubené klenby s hliněnou omazávkou nahradil kámen a pálené cihly zhruba v polovině 19. století. Kromě sýpek s hliněným lepencem a klenbou zde najdou své zastoupení i roubené patrové sýpky s pavláčkou. Můžeme se též setkat i s kombinacemi zděných konstrukcí s hrázděnými. V této oblasti též můžeme spatřit sýpky, které mají přízemní část kombinovanou se srubovými stěnami. Střechy jsou ve většině případů sedlové. Nejlépe dochované jsou sýpky z 19. století, které jsou stavěny z nepálených i pálených cihel a kamene.¹² Zajímavým příkladem zde může být sýpka přenesená z Jarova čp.2 do Rabštejna, o níž budeme podrobněji hovořit v předposlední a poslední kapitole práce.

⁹ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 21-29.

¹⁰ Mendl V., Lidová architektura v Československu, Praha 1980, s. 275.

¹¹ J. Škabrada, Lidové stavby, Architektura českého venkova, nakladatelství Argo, Praha 1999, s. 120.

¹² I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 41-48.

2.5 Chlív

Na začátku 19. století převažovaly v této oblasti roubené chlívky a v menší míře zděné. Dřevěné konstrukce chlívů byly vzhledem k vlhkosti značně namáhány a musely být často vyměňovány. Po polovině 19. století se začínají zavádět v chlívkách zděná sýpková polopatra. Chlívky postupem času ztrácely svou funkci a spolu se stodolami byly jako první likvidovány.¹³

Podle Škabrady brání poznání starších forem pro ustájení dobytka v usedlostech snaha o zapojování těchto prostorů za dům nebo přímo do jeho půdorysu. Dřevo těchto staveb nemá dlouhou životnost.¹⁴

2.6 Stodola

Stodoly byly již od dob vrcholného středověku využívány pro uskladnění obilí a jeho následnému mlácení. U stodoly se ustálila trojdílná symetrická dispozice s dvěma perami po stranách a se středním mlatem.¹⁵ Původně byly stodoly stavěny stranou od ostatních objektů. Až s používáním nespalných materiálů se začal postupně vytvářet ze tří stran uzavřený půdorys zemědělské usedlosti. V této oblasti se vyskytují převážně stodoly roubené či objekty se srubovými konstrukcemi kombinovanými především s kamenným zdívem. Stodoly byly též druhotně používány pro zakládání sklepů.¹⁶

3 HISTORIE RABŠTEJNA NAD STŘELOU

Historie Rabštejna nad Střelou je poměrně rozsáhlá a bohatá. Nejstarší zmínky o vzniku města jsou přibližně ze 13. století. Ve zkratce zde bude nastíněno založení města a s čím vším bylo spojováno. Hovořit zde budeme též

¹³ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 34-35.

¹⁴ J. Škabrada, Lidové stavby, Architektura českého venkova, nakladatelství Argo, Praha 1999, s. 121.

¹⁵ J. Škabrada, Lidové stavby, Architektura českého venkova, nakladatelství Argo, Praha 1999, s. 124-125.

¹⁶ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 36.

o nejvýznamnějších rodech a panovnících, kteří se nějakým způsobem zasloužili o rozvoj města, jako např. Karel IV. nebo naopak o jeho částečnou zkázu, která je spojována s nepokojným a loupeživým rodem Gutštejnů a ve větší míře rodem Šliků. Za těch hrad lehl popelem a jeho někdejší sláva navždy zhasla. Důležité je též nastínit přibližný vývoj domů a počet obyvatel, který se postupem času velmi zúžil.

3.1 Držitelé Rabštejna od založení po husitské války

Založení hradu Rabštejna bylo připisováno pánům z Maštova a roku 1269 Jindřichu z Rabštejna. Ve 14. století koupil rabštejnské panství Oldřich Pluh, jenž se stal zakladatelem mocného rodu Pluhů z Rabštejna.¹⁷ Po roce 1332 Oldřich přestavěl starý hrádek na opevněný hrad s dvěma věžemi, příkopy a hradbami. Zároveň na předhradí založil městečko a roku 1338 zřídil farní kostel zasvěcený sv. Matyáši. Roku 1355 zde potvrdil právo žatecké. Z těchto dob pocházel též městský erb. Červený štít, v jehož horní polovině byl český královský lev a ve spodní polovině říšská orlice.¹⁸ Od roku 1370 byl hrad v držení krále Karla IV., jenž na něm často pobýval. Velice si cenil rabštejnské tmavé břidlice, která se nacházela v místním lomu. Nechal jí pokrýt i Karlštejn a hrála velkou roli v místní architektuře. Hrad dostala věnem jeho manželka Eliška Pomořanská. V této době rozhodovali jak v městečku tak na hradě královští purkrabí. Z tohoto období byl zřejmě dochován kamenný most, přes který procházela důležitá obchodní zemská cesta, jenž vedla z Prahy přes Rakovník, Rabštejn, Žlutice a hrad Loket až do Chebu. Byla nazývána „solní“.¹⁹ Jiné zdroje též tvrdí, že tento kamenný most byl vybudován až za panství Kolovratů v letech 1738-1748, kdy se od tohoto mostu po Střele a dále po Berounce plavilo dříví až do Prahy.²⁰ Roku 1375 zde povolil král vybírat clo, které mělo sloužit na opravu města a cest. O 22 let později, roku 1397

¹⁷ V. Kočka, Dějiny politického okresu kralovického, Nákladem Kralovického okresu 1932, s. 64.

¹⁸ J. Tocháček, Dějiny Rabštejna nad Střelou, Kralovický obzor č. 37/1924, s. 3.

¹⁹ J. Vorel, Průvodce Rabštejnem, Náklady rodiny autora, Rakovník 1993, s. 4.

²⁰ I. Bukačová, J. Fák, K. Foud, Severní Plzeňsko II., Nakladatelství Českého lesa, Plzeň 1997, s. 136.

postoupil Václav IV. hrad Benešovi Čertovi z Hořovic jako zástavu za 1600 kop českých grošů.

3.2 Držitelé Rabštejna od husitských válek

V roce 1420 se zmocnil Rabštejna Jindřich Plavenský, jenž o rok později bojoval s Janem Žižkou o hrad Krasíkov u Bezdržic. Žižka byl nucen uchýlit se před přesilou na horu Vladař nedaleko Rabštejna, kde využil keltských valů a táhnul k Žatci. Beneš z Hořovic zemřel roku 1422 a hrad získali jeho synové, spojenci krále Zikmunda proti husitům. Po roce 1420 připadl Rabštejn do držení bratrů Buška a Jana Calty z Kamenné Hory. Jejich erbovním znamením byla calta, chlebová šiška na štítě i na helmě. Bušek zemřel roku 1433 a Jan rok poté. Po jejich smrti se ujal Rabštejna poručník sirotka Jana Calty Burjan a jeho bratr Jan z Gutštejna. Oba tu plenili, než jejich svěřenec dosáhl roku 1446 plnoletosti a ujal se svého dědictví.²¹ Jan Calta zemřel roku 1464 a zanechal zde tři dcery. Bez souhlasu krále Jiřího z Poděbrad se jich ujal Burjan mladší z Gutštejna. O rok později se nejstarší z dcer začala domáhat dědictví po otci, ale Burjan odmítl hrad vydat. Král Jiří z Poděbrad vyslal roku 1467 svého syna Jindřicha s armádou vojáků na dobytí Rabštejna. Královské vojsko však odtáhlo s nepořízenou.²²

3.3 Rabštejn od 16. století

Po smrti Burjana z Gutštejna roku 1494 bylo panství rozděleno mezi jeho pět synů. Nezasloužili se však o žádnou slávu či prospěch města ba naopak. Kradli a rabovali, zejména Kryštof, jenž byl pro své výtržnosti odsouzen k ztrátě majetku a hrdla. Rabštejn se tak stal roku 1509 královským majetkem.²³ Král Vladislav potvrdil měšťanům roku 1514 staré výsady a o dva roky později po jeho smrti pokračoval ve vládě jeho syn Ludvík do roku 1526. Dále připadla správa Rabštejna rodu Šliků, kteří měli za Gutštejny poměrně velkou

²¹ V. Kočka, Dějiny politického okresu kralovického, Nákladem Kralovického okresu 1932, s. 68-69.

²² J. Vorel, Průvodce Rabštejnem, Náklady rodiny autora, Rakovník 1993, s. 5.

²³ J. Vorel, Průvodce Rabštejnem, Náklady rodiny autora, Rakovník 1993, s. 5.

pohledávku. Kolem roku 1530 hrad vyhořel a králem Ferdinandem byla věnována značná částka na jeho opravu.²⁴ Od roku 1578 připadl Rabštejn Jaroslavu Libštejnskému z Kolovrat a po jeho smrti jeho synům. Dále se ho ujal Jan Šebestián hrabě z Pöttingu, jenž zakoupil Rabštejn roku 1665. V témže roce byl postaven kostel s klášterem Servitů a o šest let později Loretánská kaple. V roce 1776 byl kostel zbořen a nahrazen nynějším. Po zrušení řádu roku 1785 se stal farním kostelem. Přibližně v tomto období zde byla zřízena i škola. Pöttingové se zasloužili značně o renovaci některých budov Rabštejna. Zejména pak František Pötting, jenž nechal roku 1705 postavit z původních trosek hradu nový nynější zámek. Roku 1748 se stal Rabštejn majetkem rodu Lažanských z Manětína, a to až do roku 1945.²⁵ Tento rod zkrášlil Rabštejn množstvím barokních soch stejně tak jako své hlavní sídlo, zámek v Manětíně. Např. roku 1767 nechali vystavět kostel Panny Marie Sedmibolestné a měli značný podíl na postavení nového farního kostela, jenž bylo zmíněno již výše. V roce 1938 byl Rabštejn přivlastněn Němci a část místní české menšiny odešla. Na konci války město ztratilo svůj status města z důvodu odsunu německých obyvatel. Zůstalo jich zde jen velmi málo. Rabštejn opustily i poslední židovské rodiny. Židovská komunita zde fungovala přibližně tři sta let. Následovala postupná přeměna Rabštejna v rekreační sídlo pro chataře a chalupáře. Byla zde zrušena pošta a jediný obchod s potravinami. Roku 1992 bylo historické jádro Rabštejna prohlášeno za městskou památkovou zónu (viz obr. č. 3).²⁶

3.4 Vývoj obyvatelstva a počtu domů r. 1850-2001

Můžeme říci, že počet obyvatel a domů v Rabštejně rapidně klesnul po druhé světové válce. Samozřejmě za to může nepříznivá geografická poloha města, obtížná dopravní dostupnost a poválečný pokles obyvatelstva kvůli odsunu německého obyvatelstva, které zde tvořilo většinu. Město je dosti odříznuté od okolí a proto většina místních obyvatel musela jezdit za prací, což

²⁴ V. Kočka, Dějiny politického okresu kralovického, Nákladem Kralovického okresu 1932, s. 71-72.

²⁵ J. Vorel, Průvodce Rabštejnem, Náklady rodiny autora, Rakovník 1993, s. 6-7.

²⁶ [Http://rabstejnnadstrelou.wz.cz/historie.html](http://rabstejnnadstrelou.wz.cz/historie.html), 5. 2. 2011.

časem způsobilo odchod mladých lidí. V dnešní době je zde přibližně jen 21 stálých obyvatel.

Podle statistik z citované literatury je uvedeno, že v roce 1850 zde žilo 563 obyvatel, přesný počet domů však není znám. V roce 1869 a 1880 je zde počet obyvatel 514 a počet domů 87. Od roku 1880 je uváděn i počet obyvatel německé národnosti, což byl v této době plný počet obyvatelstva v Rabštejně. Ještě v roce 1930 se zde nacházelo 344 obyvatel, z toho 267 bylo německé národnosti, a domů zde bylo 90. V roce 1950 již však počet obyvatel značně klesnul na pouhých 77 a počet domů na 60. O třicet let později v roce 1980 už zde bylo jen 38 obyvatel a domů jen 19. Další statistické údaje z roku 1991 ukazují, že stálých obyvatel zde zůstalo jen 26 a počet domů klesnul na 10(42).²⁷ Při posledním sčítání obyvatelstva před deseti lety, roku 2001, se ukázalo, že stav současného obyvatelstva se nezměnil a počet domů se snížil o jeden (viz tabulka a graf č. 1).²⁸

4 PAMÁTKY LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ A JEJICH OCHRANA

Tato kapitola bude vymezovat především několik základních pojmů o kterých budeme hovořit v průběhu celé práce. Tedy především co je to lidová architektura, lidové stavitelství, kulturní památka, městská památková rezervace a městská památková zóna. Bude se věnovat též ochraně lidového stavitelství zejména na severním Plzeňsku a příslušnými orgány památkové péče, které se touto problematikou zabývají. Kapitola bude čerpat převážně z internetových zdrojů Národního památkového ústavu a literatury zaměřující se na památkovou ochranu a péči, dále pak na zákon státní památkové péče a jeho věcný záměr.

²⁷ S. Cingroš, Rabštejn nad Střelou, Urbanistická studie, Atelier URB Praha, prosinec 1996, s. 7.

²⁸ [Http://rabstejnнадstrelou.wz.cz/statistiky.html](http://rabstejnнадstrelou.wz.cz/statistiky.html), 5. 2. 2011.

4.1 Lidová architektura

Podle J. Vařky a V. Frolce je lidová architektura „soubor stavebních projevů nebo jednotlivý stavební objekt, vytvořené lid. staviteli podle představ, názorů, potřeb, požadavků a tradic lidu;[...]“.²⁹ Uvádí zde, že použití místního stavebního materiálu a regionální zvláštnosti od 18. a 19. století jsou základními charakteristickými rysy lidové architektury.

4.2 Lidové stavitelství

„Obecně lze lidové stavitelství zhruba definovat jako souhrn stavební tvorby vytvořené lidovými staviteli ve vztahu k místním geografickým, hospodářským, sociálně kulturním a etnickým vlivům.“³⁰ Zde se jedná o širší pojem než je lidová architektura. Podle J. Vařky lidové stavitelství „Zahrnuje soubor všech projevů – tedy i drobné objekty, jako jsou kupř. chlívky, kůlničky, přístřešky, které můžeme nazvat architekturou – vzešlých z činnosti lid. stavitelů [...]“.³¹

4.3 Kulturní památka

„Za kulturní památky se budou prohlašovat věci nemovité i movité, jejich soubory nebo části, jež jsou významnými doklady dějin hmotného a duchovního života lidstva od nejstarších dob do současnosti, jako nositelé hodnot historických, uměleckých, vědeckých, technických, archeologických anebo které mají přímý vztah k významným historickým osobnostem, skupinám lidí nebo historickým událostem.“³²

²⁹ J. Vařka, V. Frolec, Lidová architektura, Encyklopedie, Praha 2007, s. 146.

³⁰ P. Bureš, J. Škabrada, H. Šnajdrová, Památková ochrana historických vesnic v České republice, Praha 1996, s. 1.

³¹ J. Vařka, V. Frolec, Lidová architektura, Encyklopedie, Praha 2007, s. 146.

³² Ministerstvo kultury České republiky, Věcný záměr zákona o ochraně kulturních památek a památkové péči, Praha 1999, s. 29.

4.4 Městská památková zóna

„Území se zpravidla menším podílem kulturních památek, území s dochovaným historickým prostředím, popřípadě území s větším počtem archeologických nálezů nebo část krajinného celku, pokud vykazuje významné kulturní hodnoty, popřípadě i evropského či celosvětového významu, [...]“³³

4.5 Městská památková rezervace

„Území, jehož charakter je určován zpravidla větším počtem nemovitých kulturních památek, územně prostorovými vztahy mezi nimi a jejich prostředím, a území s mimořádně významnými archeologickými nálezy bude vlada nařízením prohlašovat jako územně prostorové celky a jako nositele kulturních hodnot evropského, popřípadě celosvětového významu za památkové rezervace.“³⁴

4.6 Ochrana lidového stavitelství severního Plzeňska

Zhruba od poloviny 20. století nastává období, které má značné negativní vlivy na zachování historicky ceněných objektů této oblasti a jejich následné zpustnutí. Jedná se o odsun německé populace po druhé světové válce, vyvlastnění majetků po únoru 1948 a kolektivizaci zemědělství, kdy se změnil tradiční způsob hospodaření.³⁵ Dalším faktorem je též odchod mladší generace za prací do větších měst. Těmito faktory se současně prohlubuje problém záchrany historické zástavby venkova. Můžeme říci, že se jedná o „desítky zaniklých vsí zlikvidovaných především v pohraničních oblastech českého západu v období 50.-60. let 20. století.“³⁶ Tento problém značně zachránilo chalupářství, které se po 50. letech značně rozvinulo a napomohlo záchraně mnoha historických objektů jež byly na pokraji zániku.

³³ Ministerstvo kultury České republiky, Věcný záměr zákona o ochraně kulturních památek a památkové péči, Praha 1999, s. 32.

³⁴ Ministerstvo kultury České republiky, Věcný záměr zákona o ochraně kulturních památek a památkové péči, Praha 1999, s. 31.

³⁵ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 62.

Od 60. let 20. století byla zapsána díky památkové péči celá řada historických lidových staveb do seznamu kulturních památek. Na počátku 70. let 20. století byla Státním ústavem pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze (SÚRPMO) Ing. J. Vajdišem a Ing. arch. J. Škabradou provedena inventarizace památek lidového stavitelství. Tato inventarizace se týkala některých oblastí západočeského kraje a pozornost byla věnována vytipovaným obcím a konkrétním historickým lidovým stavbám, které díky tomuto průzkumu byly navrženy do seznamu kulturních památek.³⁷ Roku 1995 bylo prohlášeno v oblasti západních Čech Ministerstvem kultury České republiky několik vsí za památkové zóny lidové architektury.³⁸ Samotný Rabštejn nad Střelou byl za památkovou zónu prohlášen již roku 1992. Dokumentaci lidové architektury zde též provedlo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, které je orientováno na vývoj historie tohoto regionu.

Pokud bychom hovořili o samotném zachování či rehabilitaci historických lidových staveb, mohou být podpořeny např. z rozpočtů okresních úřadů či regionálních památkových ústavů. Pokud se jedná o chráněné památkové objekty na chráněném území, památkové zóně či rezervaci, mohou být podpořeny příspěvkem z Programu péče o památkové rezervace a zóny a krajinné památkové zóny v České republice. Zřizovatelem tohoto programu je samozřejmě Ministerstvo kultury České republiky. Dále mohou být památkově chráněné objekty zařazeny do Programu regenerace městských památkových rezervací a zón. Zřizovatelem je též Ministerstvo kultury.³⁹

„Území, která jsou prohlášena za památkové rezervace a památkové zóny, vyžadují podrobnější zpracování územně plánovacích podkladů. Jako

³⁶ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 63.

³⁷ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 63.

³⁸ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 63.

³⁹ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 64.

nejvhodnější forma se jeví zpracování plánů ochrany a zhodnocení území.⁴⁰ Zde se jedná např. o urbanistické studie, které využívají stavebně-historických průzkumů k upřesnění předmětu ochrany, ale zároveň doporučují postupy a cíle k naplnění možné regenerace objektů.

Je třeba si uvědomit, že historické stavby českého venkova jsou značným odrazem naší minulosti a proto jsou hodny našeho zájmu a péče. Lidé by měli pochopit v čem spočívá hodnota těchto budov a měli by se snažit o jejich zachování.

4.7 Národní památkový ústav

V neposlední řadě je nutné zmínit Národní památkový ústav, který je výzkumnou a odbornou organizací státní památkové péče a zajišťuje péči o kulturní památky a památkově chráněná území. „Podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, vznikl splnutím dosavadních odborných organizací státní památkové péče k 1.1.2003.“⁴¹

4.8 Památková péče a zákon o státní památkové péči

Památková péče je dle J. Vařeky „souhrn všech činností a opatření směřujících k cílevědomému zachování památek minulosti (včetně památek lidové architektury) a k plnému uplatnění jejich hodnot a v životě společnosti.“⁴²

Hlavní zákon, jenž se zabývá státní památkovou péčí je zákon České národní rady 20/1987 Sb. ze dne 30. března 1987 o státní památkové péči. Tento zákon byl od té doby několikrát novelizován, dle Národního památkového ústavu naposledy roku 2009. „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného

⁴⁰ P. Bureš, J. Škabrada, H. Šnajdrová, Památková ochrana historických vesnic v České republice, Praha 1996, cit. s. 106.

⁴¹ <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/souhrnne-informace-a-historie/>, 20. 3. 2011.

činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu. Účelem zákona je vytvořit všestranné podmínky pro další prohlubování politickoorganizační a kulturně výchovné funkce státu při péči o kulturní památky, o jejich zachování, zpřístupňování a vhodné využívání, aby se podílely na rozvoji kultury, umění, vědy a vzdělávání, formování tradic a vlastenectví, na estetické výchově pracujících a tím přispívaly k dalšímu rozvoji společnosti.⁴³ Dále pak dle téhož citovaného zdroje, péče o kulturní památky zahrnuje činnosti vykonávané prostřednictvím příslušných orgánů a odborných organizací, které zabezpečují ochranu, zachování a zpřístupňování kulturních památek.

Závěrem kapitoly je třeba si uvědomit, že historické stavby českého venkova jsou odrazem naší minulosti a proto jsou hodny zachování a pozornosti památkového zájmu a ochrany. S touto ochranou jsou však spojeny značné komplikace, které se vyskytují ve zmíněných památkově chráněných rezervacích či zónách, jako např. v Rabštejně nad Střelou. Tento problém bude zmíněn v kapitole samotného výzkumu.

5 PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÉ DOMY

Kapitola se bude věnovat památkově chráněným domům v Rabštejně nad Střelou, jenž jsou uvedeny v rejstříku Národního památkového ústavu a jsou označeny jako chráněné přírůstky datované od 3. 5. 1958 do současnosti.⁴⁴ Objektů je celkem 11. Bude se jednat pouze o stručný popis jednotlivých objektů a zhodnocení jejich současného stavu.

V případě jednotlivých objektů jsou uvedena pouze čísla popisná či čísla evidenční. V některých případech jsou uvedena čísla obě, a to z toho důvodu, že tato čísla jsou takto uvedena v rejstříku Národního památkového ústavu, jenž sloužil jako hlavní zdroj pro tuto kapitolu.

⁴² J. Vařeka, V. Frolec, Lidová architektura, Encyklopedie, Praha 2007, s. 195.

⁴³ <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/zakon-o-statni-pamatkove-peci>, 2. 4. 2011.

⁴⁴ <http://monumnet.npu.cz>, 5. 3. 2011.

5.1 Dům čp. 21, venkovská usedlost, č. rejstříku 26763/4-1551

Jedná se velmi hodnotný objekt u silnice k loretánskému vršku, jenž se nachází severovýchodně od domu čp. 20. Kamenný dům s hrázděným štítem a sedlovou střechou, jenž je kolmý na ulici. Podle Škabrady je jádro domu alespoň klasicistního původu. Objekt má přízemí umístěno dole ve svahu a převážně trámově klenuté místnosti v přízemí. Roku 1839 je značen červeně jako nespalný dům.⁴⁵ Objekt je velice dobře zachovalý a udržovaný (viz obr. č. 4).

5.2 Dům čp. 22, eč. 61 venkovská usedlost, č. rejstříku 31643/4-1552

Jedná se o přízemní dům se sedlovou střechou a bedněným štítem, jenž se nachází severovýchodně od domu čp. 21. Zadní stěna dolů ze svahu je kamenná, stejně jako hospodářská část domu. Obytná část se světničkou, která je umístěna před světnicí se nachází ve štítovém průčelí a je roubená. Dům je situovaný rovnoběžně se silnicí. Podle Škabrady je roubené jádro srubu zřejmě barokního původu a zděné části domu už jsou poněkud mladší. Roku 1839 je dům značen žlutě jako spalný.⁴⁶ Objekt je poměrně dobře zachovalý (viz obr. č. 5, 6, 7).

5.3 Dům čp. 37, eč. 76, pastouška, č. rejstříku 17341/4-1553

Chráněný dům z roku 1714 patří mezi nejstarší a nejvýznamnější památkové domy v Rabštejně. Jedná se o bývalou pastoušku. Tento přízemní roubený dům se sedlovou střechou a s druhovou světničkou, jež se nachází před světnicí ve štítovém průčelí, se nachází severně od náměstí u silnice směrem k Loretánské kapli. Roku 1839 je značen též žlutě jako spalný dům.⁴⁷ Podrobnější popis bude uveden v 7. kapitole samotného výzkumu (viz obr. č. 8 a 9).

⁴⁵ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 25.

⁴⁶ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 26.

5.4 Dům čp. 38, špitál, č. rejstříku 36768/4-1554

Tento objekt se nachází jihozápadně od domu čp. 37. Budova má roubené přízemí, hrázděné patro a sedlovou střechu. Původně dům sloužil jako špitál. Přízemí bylo děleno chodbou na dvě části členěné na čtyři komory s černou kuchyní uprostřed. V patře se nacházely další čtyři komory. Roku 1839 je objekt též značen žlutou barvou jako spalný.⁴⁸ Dům je též velice dobře zachovalý. Podrobnější popis bude uveden v 7. kapitole samotného výzkumu (viz obr. č. 10 a 11).

5.5 Dům čp. 51, eč. 77, rodinný dům, č. rejstříku 33365/4-3996

Objekt se nachází na západní straně náměstí. Jedná se o zděný přízemní dům s podkrovím a valbičkou, jenž byl klasicistně přestavěn přibližně po polovině 19. století. Podkrovní prostor má hrázděnou konstrukci s omazem a spodní sklepní prostor je vylámán ve skále. Roku 1839 je dům značen též žlutě jako spalný.⁴⁹ Objekt je též velice dobře zachovalý a udržovaný (viz obr. č. 12).

5.6 Dům čp. 54, eč. 79, rodinný dům, č. rejstříku 29761/4-1555

Tento památkově chráněný dům se nachází v jihozápadním rohu náměstí. Roku 1839 je značen žlutě jako spalný. Jedná se o patrový dům se zděným přízemím, hrázděným patrem a valbovou střechou krytou šindelem. Dům je převážně klasicistního původu.⁵⁰ Objekt má dva obytné prostory v přízemí a čtyři v patře.⁵¹ Je též velice dobře zachovalý a udržovaný a je cennou součástí hrázděných domů na náměstí (viz obr. č. 13).

⁴⁷ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 31.

⁴⁸ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 28.

⁴⁹ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 37.

⁵⁰ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 38.

⁵¹ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 28.

5.7 Dům čp. 55, eč. 63, rodinný dům, č. rejstříku 44984/4-1556

Patrový dům se zděným přízemím, hrázděným patrem a sedlovou střechou s lomenicí. Nachází se v jihozápadním rohu náměstí. Dům má průchozí černou kuchyni. Podle Škabrady je převážně klasicistního původu s novodobými zásahy a svými autenticky dochovanými původními konstrukcemi patří mezi nejhodnotnější stavení v Rabštejně. Roku 1839 je značen též žlutě jako spalný.⁵² Objekt je situován štítem k náměstí. Je velice dobře udržovaný a zachovalý (viz obr. č. 14).

5.8 Dům čp. 78, eč. 59, vodní mlýn u Lišáků, č. rejstříku 23334/4-1564

Tento objekt se nachází v údolí pod Rabštejnem u řeky. Jedná se o dům se sedlovou střechou se štíty s bedněnými lomenicemi. Objekt má kamennou přízemní část mlýna a roubené patro s pavlačí po celém obvodu, která je nesena protaženými stropnicemi.⁵³ V patře je několik obytných místností. Dům je poměrně zachovalý, ale není udržován jako předchozí objekty (viz obr. č. 15, 16, 17). V poslední době byl několikrát vykraden. Škabrada uvádí, že pokročilý charakter srubové konstrukce objektu ukazuje na klasicistní původ. Roku 1839 je objekt značen též žlutě jako spalný.⁵⁴

5.9 Dům čp. 91 a 92, eč. 66, městské domy s verandami, zahrady s oplocením, č. rejstříku 11843/4-5102 a 68312/4-5103

Dvojice symetrických patrových kamenných domů se nachází na začátku Rabštejna poblíž silnice do Manětína. Domy byly postaveny přibližně kolem

⁵² J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 38-39.

⁵³ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 29.

⁵⁴ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 52.

roku 1900 a jedná se o objekty zkonstruovány z neomítaného břidlicového zdiva.⁵⁵ Objekty působí velmi udržovaně (viz obr. 18 a 19).

5.10 Dům eč. 95, bývalá sýpka, transfer z Jarova, č. rejstříku 46361/4-1286

Objekt se nachází u řeky. Původně zde byl panský mlýn, na jehož místě stojí patrový objekt se zděným přízemím, jenž nese roubené patro. Obytná a hospodářská budova byly v roce 1839 značeny červeně jako nespalné.⁵⁶ Jedná se o bývalou sýpku, jejíž jižní polovina srubu byla transferována z čp. 2 z Jarova v 80. letech 20. století.⁵⁷ Zděná část domu směrem k řece nese druhotné kamenné prvky. Objekt je velice dobře zachovalý a udržovaný (viz obr. 20, 21 a 22).

6 OBJEKTY V RABŠTEJNĚ NAD STŘELOU HODNY PAMÁTKOVÉHO ZÁJMU DLE ŠKABRADY

Tato kapitola se bude zaměřovat na domy, které jsou dle Škabrady hodny památkového zájmu. Jedná se o nemalý počet objektů, cca 20 domů. Proto zde bude uveden pouze stručný seznam s popisem jednotlivých objektů. Tento seznam bude zahrnovat částečný popis stavu domů dle Škabrady a též popis současného stavu, který je téměř ve všech případech identický.

Výčet domů, které by si zasloužily dle Škabrady pozornost památkové péče, je velmi široký. Z toho důvodu byl vybrán pouhý vzorek objektů, které jsou pro lidovou architekturu Rabštejna nad Střelou historicky i stavebně nejhodnotnější, jak dle Škabradova, tak i mého názoru.

Vznikla zde jistá komplikace ohledně číslování objektů, které se několikrát změnilo a tím nastal v několika případech problém s

⁵⁵ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 44.

⁵⁶ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 27.

následnou identifikací některých objektů. V tomto případě tyto domy do následujícího seznamu budov zahrnuté nebyly.

6.1 Dům čp. 15

Objekt se nachází v severovýchodním rohu náměstí u silnice. Jedná se o přízemní zděný dům s dekorativními dřevěnými prvky kolem oken se sedlovou střechou a bedněným štítem. Uvnitř stavení se nachází trám datovaný do roku vzniku domu r. 1707. Dům byl původně součástí trojice hrázděných a roubených objektů s dřevěným loubím, které však již zanikly. Roku 1839 je dům značen žlutě jako spalný.⁵⁸ Objekt je v poměrně zachovalém a udržovaném stavu, dřevěné prvky na oknech však působí poněkud kýčovitě (viz obr. č. 23).

6.2 Dům na žihelském katastru, Ž 14

Tento dům se nachází na žihelském katastru za mostem. Datován je k roku 1831. „Jedná se o zděné stavení s hrázděným, omítnutým podkrovím a štítů, břidlicovou střechou s valbičkami a příčným křídlem.“⁵⁹ Pod přední částí objektu je sklepní prostor s kamennými prvky. Okna v patře jsou šestičlenná, v podkroví čtyřčlenná. Dům je dobře zachovalý a poměrně dobře udržovaný (viz obr. č. 24 a 25).

6.3 čp. 25

Objekt se nachází u řeky poblíž chráněného domu E 95, sýpky přenesené z Jarova. Jedná se o zděný přízemní dům se sedlovou střechou s prkenným předním štítem. Dům je v současné době neobydlený a je špatně zachovalý. Omítka je v havarijním stavu, ale okna poškozena nejsou (viz obr.

⁵⁷ I. Bukačová, K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002, s. 46.

⁵⁸ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 24.

⁵⁹ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 28.

26 a 27). Podle Škabrady se jedná o hodnotný objekt převážně klasicistního původu z poloviny 19. století. Roku 1839 je značen žlutě jako spalný.⁶⁰

6.4 Dům čp. 39

Dům se nachází u silnice jihozápadně od domu čp. 38 - bývalého špitálu. Starší část domu je roubená, omazaná. Novější část objektu je zděná. Dům je přízemní se sedlovou střechou, šestičlennými okny a pod zadní částí domu se sklepem ve svahu (viz obr. 28, 29 a 30). Roku 1839 je značen žlutě jako spalný.⁶¹

6.5 Dům čp. 45

Tento dům se nachází v severovýchodním rohu náměstí přibližně naproti domu čp. 13. Situovaný je podélně k náměstí. Má zděné přízemí a hrázděné omítnuté patro se šestičlennými okny, sedlovou střechou s námětkem a velkým bedněným štítem (viz obr. č. 31 a 32). Podle Škabrady je jádro domu zřejmě klasicistního původu ze začátku 19. století. Objekt je roku 1839 značen červeně jako nespalný.⁶²

6.6 Dům čp. 62

Dům se nachází po pravé straně silnice směrem k náměstí. Jedná se o zděný přízemní objekt se sedlovou střechou s valbičkami a šestičlennými okny. Zajímavé je řešení dřevěných konstrukcí ve štítu. Roku 1839 je značen červeně jako nespalný.⁶³ Objekt je velice dobře zachovalý a udržovaný (viz obr. č. 33 a 34).

⁶⁰ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 27.

⁶¹ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 33.

⁶² J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 35.

⁶³ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 40.

6.7 Dům čp. 82

Objekt se nachází na loretánském vršku. Jedná se o přízemní zděný dům se sedlovou střechou, valbičkami a podkrovím. Dům je klasicistního původu a patří mezi nejhodnotnější domy na loretánském návrší. Roku 1839 je značen červeně jako nespalný.⁶⁴ Jedná se o poměrně zachovalý dům, který je však v současné době zřejmě neobydlený (viz obr. č. 35 a 36).

6.8 Dům čp. 84

Tento dům se nachází v západním koutě náměstí vedle památkově chráněného domu čp. 55. Jedná se o třípodlažní dům s hrázděným patrem, zděným přízemím a sedlovou střechou. Přízemí má ploché stropy a valeně klenutou černou kuchyni. Dům je svým vznikem před rokem 1840 dle Škabrady důležitý pro datování skupiny domů s hrázděnými patry v Rabštejně. Roku 1839 je značen červeně jako nespalný.⁶⁵ Objekt je zachovalý a velmi dobře udržovaný (viz obr. č. 37).

7 VÝZKUM JEDNOTLIVÝCH VYBRANÝCH OBJEKTŮ

Tato kapitola bude zahrnovat metodologii práce, cíle mého výzkumu a následně zpracované rozhovory s jednotlivými majiteli domů. Bude zde zahrnuto též porovnání výzkumu J. Škabrady z roku 1976 se současným stavem objektů.

Pro výzkum bylo vybráno šest domů. Zařadila jsem jak památkově chráněné domy, tak domy ceněné ve Škabradově výzkumu a pro vyváženost výzkumu i domy, které nejsou zahrnuty ani v jedné z těchto dvou skupin. Zachovat původní výběr objektů k výzkumu nebylo zcela možné, proto muselo dojít k náhradnímu řešení výběru domů, a to z následujících důvodů. Bylo

⁶⁴ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 42.

⁶⁵ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 43.

poměrně obtížné, domluvit si schůzku s majiteli objektů. Většina z nich měla obavy z tzv. „tipařů“, kteří obhlížejí domy a následně je vykradou, jak se to stalo v několika případech v nedávné době. A někteří zde již v tomto období nepobývali a nebylo možné je kontaktovat. Výběr domů byl tedy založen hlavně na těchto okolnostech, a z toho důvodu jsem si vědoma, že závěry mého výzkumu budou pravděpodobně částečně zkreslené a neúplné.

7.1 Metodologie

Ve své práci jsem vycházela převážně ze *Stavebně-historického průzkumu a památkového vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území* J. Škabradý, J. Vajdiše a Z. Němcové z roku 1976. „Šlo především o oddělený postup průzkumu objektů „monumentální“ a „lidové“ architektury. Ukázalo se však, že rozdíly ve stáří a kvalitě obou skupin jsou většinou natolik značné, že se tato situace příliš rušivě neprojeví. Závažná je naproti tomu skutečnost, že téměř polovina historického stavebního fondu vnitřního městečka v posledním období zanikla, takže možnost srovnání v rámci souboru je značně omezena.“⁶⁶ Uvádí J. Škabrada v úvodu svého průzkumu v Rabštejně. Ve svém terénním výzkumu jsem se naproti tomuto zajímala převážně o architekturu lidovou, nikoliv o monumentální.

J. Vařeka uvádí v souvislosti s terénním výzkumem lidové architektury tuto definici: terénní výzkum je „speciální etnografická metoda sběru dokladů i bezprostředního pozorování stavebních projevů a s nimi spojených společenských procesů.“⁶⁷

V rámci antropologického terénního výzkumu T. H. Eriksen uvádí: „Terénní výzkum může trvat několik měsíců, rok, dva nebo i déle. Jeho cílem je získat co nejpodrobnější znalosti o zkoumaném jevu.“⁶⁸

⁶⁶ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, *Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území*, Praha 1976, s. 1.

⁶⁷ J. Vařeka, V. Frolec, *Lidová architektura*, Encyklopedie, Praha 2007, s. 303.

⁶⁸ T. H. Eriksen, *Sociální a kulturní antropologie, Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*, Portál, Praha 2008, s. 39.

Zaměřovala jsem se tedy na vztah majitelů ke svým domům a k Rabštejnu jako takovému. Provedla jsem polostrukturované rozhovory v šesti domech s jejich majiteli. Jeden rozhovor trval většinou dvacet minut až půl hodiny. Nahrávány byly na diktafon samozřejmě se svolením majitelů objektů. Otázek bylo přibližně patnáct, záleželo na situaci a typu domu.

Snažila jsem se vyvarovat problému, který uvádí Škabrada ve své práci, a to jest, že výzkum prováděl převážně v období zimy a jara, a proto neměl ve většině případů přístup do vnitřku objektů. Svůj výzkum jsem prováděla v období od září do listopadu roku 2010.

Zaměřovala jsem se převážně na otázky ohledně vlastnictví objektu, menší přestavby či větší zásahy do konstrukce domu, dále jsem se ptala na to, proč si majitelé vybrali zrovna tento typ domu a jestli jim vyhovuje k žití. Dále jsem pak kladla otázky týkající se na způsob topení, a na to, jak je řešena kanalizace a voda. U památkově chráněných domů jsem se zaměřila převážně na otázky ohledně památkářů a ptala jsem se, jestli s nimi jsou problémy a jestli majitelé pociťují problémy v případě přestaveb ohledně materiálů schválených památkáři (viz seznam otázek k výzkumu).

Jednotlivé pohledy na lidové stavitelství můžeme rozdělit do tří směrů. Prvním je etnografický směr jehož hlavními zastánci jsou J. Vařeka a V. Frolec. Dalším je umělecko-historický směr, jenž zastává V. Mencl a v neposlední řadě směr vycházející z pozic historiků a architektury s hlavním představitelem J. Škabradou. V metodologii terénního výzkumu jsem vycházela především ze směru posledního, jelikož stavebně-historický průzkum J. Škabrady a jeho kolektivu byl pro můj terénní výzkum stěžejní, jak jsem uvedla již výše. Ale vycházela jsem také ze směru etnografického, jelikož literatura od J. Vařeky a V. Frolce byla stěžejní pro první teoretickou část mé práce.

Pro metodologii terénního výzkumu jsem si zvolila kvalitativní výzkum.⁶⁹ Výzkumné techniky jenž byly použity, tj. polostrukturovaný rozhovor, fotografická dokumentace a zvuková dokumentace, byly uvedeny již výše.

7.2 Cíle výzkumu

Cílem tohoto výzkumu bylo zaměřit se na vývoj lidové architektury v Rabštejně nad Střelou. Výchozím bodem byla samozřejmě již výše zmíněná práce J. Škabradu, J. Vajdiše a Z. Němcové. Hlavní náplní mé práce tedy bylo porovnat rozdíly mezi Škabradovým výzkumem z roku 1976 s dnešním stavem. V mé práci nejde o pouhý architektonický výčet domů. Zaměřovala jsem se tedy hlavně na vztah majitelů ke svým domům, tj. jak zásadně se změnilo od doby, co je koupili, a vztahu k Rabštejnu jako takovému. Samozřejmě také na to, co se během několika desítek let v Rabštejně změnilo.

7.3 Dům čp. 7

Jak J. Škabrada uvádí ve své práci, v době výzkumu v roce 1976, byl dům zřejmě neobydlený a nepřístupný, což nesouhlasí s výpovědí informátora, který uvádí, že jejich rodina vlastní a obývá tento dům již od roku 1968. Jedná se o zděný dům s polopatrem. Budova je převážně novodobá zřejmě z počátku 20. století. Roku 1839 je dům značen červeně jako nespalný.⁷⁰ Nachází se v samotném jádru města v jihovýchodním rohu náměstí. Bližší popis tohoto domu J. Škabrada neuvádí.

Během mého výzkumu jsem měla příležitost mluvit s majitelem tohoto domu, který mi poskytl informace a dovolil mi udělat několik snímků interiéru. Objekt je poměrně dosti udržovaný a zachovalý. Jak jsem již uvedla výše, jedná se o zděný dům s polopatrem, z jedné strany zčásti kamenný se sedlovou střechou (viz obr. č. 38 a 39).

⁶⁹ J. Hendl, Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace, Nakladatelství Portál, Praha 2005, s. 49.

⁷⁰ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 21.

Majitel uvádí, že dům koupili jeho prarodiče v roce 1968 od Národního výboru. V té době tu bylo zhruba padesát procent nemovitostí opuštěné chalupy. V Rabštejně bylo jen pár usedlíků a domy byly prázdné. Jeho rodiče se sem odstěhovali za prací. Otec byl místní pokrývač, jenž zde a na zámku v Manětíně spravoval břidlicové střechy. Dům koupili v poměrně dobrém stavu oproti jiným majitelům. Dělali jen drobné údržby, žádné velké rekonstrukce či zásahy do jádra domu. Jediná větší úprava byla oprava a přestavba původní břidlicové střechy, kterou prováděli přibližně kolem roku 1975. Žádné další úpravy majitel v plánu nemá. O předchozích majitelích domů má pouze málo informací. Jedná se o dva německé sourozence, kteří byli po válce odsunuti a bydlí v Německu. Není si vědom, že by předchozí majitelé dělali nějaké zásadní rekonstrukce či úpravy domu, jelikož v té době na to nebyly peníze. Dům zůstává prakticky od zakoupení stejný, až na úpravu střechy. Majitelé chtěli zachovat dům jako chalupu, proto zde tedy nemají koupelnu nebo splachovací toaletu. Koupelnu se sprchovým koutem a bojlerem i „suchý záchod“ mají mimo dům, do chalupy tato zařízení nechtějí. Topí se zde kamny.

Majitel sem se svou rodinou jezdí převážně za účelem rekreace od jara do podzimu. Celkový počet místností v domě je čtyři. Dvě místnosti v přízemí a dvě se nacházejí v polopatře. Dům je v jejich vlastnictví a nikomu ho nepůjčují ani nepronajímají.

Na otázku, jak je starý jeho dům, popřípadě alespoň v jakém století byl postaven, neznal majitel odpověď, jelikož se o to nikdy nezajímal. Říká však, že dům zřejmě patří mezi nejstarší v centru Rabštejna. Na jeho místě dříve pravděpodobně stál dřevěný dům, ale při prvním mapování v roce 1839 již byl uveden jako zděný. Přesné datování vzniku tohoto domu tedy není známo.

Rabštejn je pro majitele „srdeční záležitostí“ a nepocituje zde během několika desítek let podstatné rozdíly ohledně bydlení. Místní nedostatek služeb a téměř nulovou dostupnost dopravy nehodnotí nijak záporně. Naopak tvrdí, že místní obyvatelé jsou mobilní díky automobilům a že nikdy nečekali žádné nadstandardní služby. Říká, že dostupnost ohledně veřejné dopravy do Rabštejna z okolních obcí byla vždy téměř nulová i v minulosti. O víkendech

sem nejezdily žádné spoje stejně jako v dnešní době. V týdnu pouze jezdily školní autobusy, které odvážely děti a odpoledne je zase přivážely zpět.

Škabrada se na tento dům nezaměřoval, je tedy těžké posoudit nějaký razantní rozdíl z doby jeho výzkumu a současného stavu objektu. Vzhledem k výpovědi majitele bych usoudila, že téměř žádný není. Informátor o žádném výzkumu, který byl v Rabštejně prováděn, nevěděl.

Pro celkové shrnutí lze tedy říci, že informátor je zde spokojený. Typ domu mu k životu plně vyhovuje, jelikož ho se svou rodinou navštěvuje pouze za účelem rekreace od jara do podzimu jako většina místních rekreatantů. Velké úpravy ani zásahy do konstrukce domu nebyly provedeny a dům zůstal od zakoupení téměř v identickém stavu až na několik drobných úprav.

7.4 Dům čp. 13

Tento dům se nachází v severovýchodní spodní části náměstí. J. Škabrada ve svém výzkumu tvrdí, že roubené stěny obytného jádra tohoto domu můžeme s největší pravděpodobností označit za pozdně středověké. Uvádí též, že jeho výstavba je snad jako jediná v Rabštejně provedená archaickým způsobem z netesaných oblých trámů s mazanicí. Roku 1839 je dům značen žlutě jako spalný.⁷¹ Jedná se o patrový zděný dům se sedlovou střechou a šestidílnými okny, který zřejmě patří mezi nejstarší domy v Rabštejně (viz obr. č. 40 a 41). Můžeme se o tom přesvědčit v obytné místnosti v přízemí, kde je na stropním trámu vyryto datum postavení domu, tedy rok 1728. Škabrada též uvádí druhotné užití středověkých kamenných článků na stavbě, což je patrné při pohledu na dům převážně ze zadní strany. Ve druhé polovině 19. století byl zřejmě přestavěn původní dřevěný dům.⁷²

Tento dům je Škabradou v jeho výzkumu zahrnován mezi objekty, které jsou hodny památkového zájmu.

⁷¹ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 4.

⁷² J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 23.

Během mého výzkumu jsem hovořila se dvěma majiteli tohoto domu. Rodina majitelů vlastní tento objekt od roku 1953. Než ho koupili, měli v pronájmu od Národního výboru protější dům a poté ještě jiný. Dům koupili po dvou letech, protože se jim zde líbilo. Zakoupili ho však v poměrně dezolátním stavu. Jediná místnost, kde nebyl propadlý strop, byla největší v přízemí. V ostatních místnostech museli strop obnovit. Kromě tohoto nebyly provedeny v době jejich vlastnictví žádné rozsáhlé rekonstrukce či úpravy, pouze nouzové opravy. Nejsou to typičtí chalupáři, nemají potřebu dům moc upravovat, stejně jako jejich otec. Jsou si však vědomi toho, že bude v nejbližší době třeba nutná oprava střechy. Stáří jejich domu je jim známo, jelikož je vyryto na stropním trámu v hlavní obytné místnosti, jak již bylo uvedeno výše.

Předchozí majitel domu, jenž vlastnil i vedlejší dům, byl odsunut též do Německa, jako u předchozího domu. Dle informátorů zřejmě dělal větší úpravy na domě a údajně chtěl tento dům zbourat. Zřejmě kvůli nešťastnému napojení střechy se sousedním objektem, který též vlastnil. Během vlastnictví současných majitelů se tedy kromě úpravy stropů neděly žádné jiné zásahy do domu. Topí zde pevnými palivy, kanalizace je řešena žumpou a vodu mají zavedenou zhruba šest let. Byli jako jedni z posledních v Rabštejně, kdo si nechal zavést vodu do domu. Majitelé tvrdí, že zde nemají žádné problémy s bydlením.

Majitelé do Rabštejna jezdí též rekreačně v období od jara do podzimu jako u předchozího domu. Po smrti rodičů dům navštěvuje převážně jen jeden z bratrů a občas druhý bratr s rodinou. Celkem tedy až čtyři osoby. Objekt má jednu velkou obytnou místnost v přízemí a pak ještě tři další včetně kuchyně. Dům je v jejich vlastnictví a nikdy ho nikomu nepronajali ani nepůjčili.

Na otázku, zdali majitelé pociťují nějaký významný rozdíl ohledně bydlení v Rabštejně od doby zakoupení jejich domu, odpověděli, že samozřejmě ano. Lze vyzorovat určitý pokrok, který se zde projevil, zejména ohledně elektřiny, která byla zavedena do Rabštejna v roce 1959. Do té doby se zde svítilo petrolejovými lampami.

Majitelům se líbí zdejší „poněkud primitivnější způsob života“, který se liší od života jež znají z Prahy. Nízkou dopravní přístupnost pokládají za přednost, jelikož zde není tolik lidí.

V porovnání se Škabradovým výzkumem se zdá, že se nic nezměnilo. Zvenku dle jeho skromného popisu nelze soudit, že by byly prováděny nějaké razantní úpravy na objektu a interiér budovy zde nezmiňuje. Je tedy pravděpodobné, že dům až na stropní opravy nynějších majitelů zůstal téměř stejný. Majitelé si též nejsou vědomi, že by zde roku 1976 nějaký výzkum probíhal.

V porovnání s předchozím objektem můžeme říci, že tento dům byl v dezolátním stavu a byly tedy nutné jisté zásahy na jeho obnovu. Informátoři sem jezdí též za účelem rekreace od jara do podzimu a dali by se řadit mezi rabštejnské pamětníky.

7.5 Dům čp. 37

Tento objekt se nachází severně od náměstí u silnice směrem k Loretánské kapli. Je to chráněný dům z roku 1714 a patří mezi nejstarší a dle Škabradu nejvýznamnější památkové domy v Rabštejně. Jedná se o bývalou pastoušku, přízemní roubený dům se sedlovou střechou a s druhovou světničkou, jenž se nachází před světnicí ve štítovém průčelí. Roubený přístavek je zhruba z poloviny 19. století. Roku 1839 je objekt značen žlutě jako spalný.⁷³

Informátorka dům nevlastní, má ho s rodinou v pronájmu již 3 roky. Během jejich pronájmu nebyly prováděny na objektu žádné zásadní změny či přestavby. Pouze se chystají na jaře předělat terasu na západní straně. Střecha zatím úpravy nepotřebuje. V současné době probíhá rekonstrukce kachlových kamen. V domě působí problém červotoči, pro zamezení jejich zhoubného vlivu na pevnost dřevěných stěn zatím postačují pouhé nátěry.

⁷³ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 31.

Jsou si též vědomi stáří jejich domu, je vyryto na stropním trámu. Rodina zde přebývá rekreačně po celý rok, stálé bydliště mají v Plzni. Tento typ stavení si vybrali, jelikož jim vyhovuje jeho zastaralost a cení si toho, že mají v pronájmu chráněný dům. Problémy s památkáři zatím nemají, neprováděli prozatím žádné změny či přestavby objektu. Narozdíl od následujícího též chráněného domu čp. 38, kde mají velké problémy s domluvou s památkáři ohledně přestaveb.

V domě se topí starými kachlovými kamny, která jsou v současné době v rekonstrukci, též normálními kamny, voda je rozvedená a kanalizace je na způsob splachovací toalety. V zimě používají suchou toaletu.

Pro porovnání s předešlými i následujícími objekty lze říci, že pro svůj krátký pobyt v Rabštejně informátorka nepociťuje žádné razantní změny kromě velkého nárůstu turismu. Přebývá zde s rodinou pouze rekreačně o víkendech a dům jim pronajímá majitelka z Prahy. O předchozích majitelích a jejich zásazích či úpravách na domu tedy nemůžeme říci nic, jelikož s tímto informátorka obeznámena není.

7.6 Dům čp. 38

Tento objekt se nachází jihozápadně od domu čp. 37. Je chráněný a jedná se o bývalý městský špitál. Škabrada zde uvádí, že datování této budovy se vztahuje k roku 1703, kdy ji založil hrabě Antonín z Pöttingu. Budova má roubené přízemí, hrázděné patro a sedlovou střechu. Původně se zde nacházely dva obytné prostory v přízemí po dvou bytech, jež byly vytápěny společnými kamny, a na půdě byly čtyři komory. Škabrada též uvádí, že bývalý špitál patří mezi nejvýznamnější památky dřevěné architektury v západních Čechách. Objekt je značen roku 1839 žlutě jako spalný.⁷⁴

Majitel vlastní dům 5 let a patří mezi stálé obyvatele v Rabštejně, na rozdíl od jiných zkoumaných objektů, kde majitelé či nájemci žijí pouze za

⁷⁴ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 32.

účelem rekreace. Dům byl při zakoupení v nezachovalém stavu. Bylo nutné předělat celou střechu, která je nyní dřevěná, a bylo nutné též vyměnit několik shnilých trámů, většina však zůstala původní. Dům byl na hliněných násypech, a proto bylo třeba udělat základy, které neměl. V době vlastnictví bylo provedeno několik rozsáhlých úprav objektu. Konkrétně se jedná tedy o zajištění statiky objektu, novou střechu, podezdívky, upravovali se základy, roubená konstrukce, povaly a podlahy. Všechny tyto zásahy byly prováděny v předešlých 4 letech. Nutné jsou ještě další úpravy objektu: kompletní výměna oken a dveří, rekonstrukce koupelen v přízemí a v patře a oprava podlahy ve sklepech, který není izolován a při větších srážkách do něj teče.

Předchozí majitelé zazdili průchozí černou kuchyní. Pec ve světnici je novějšího data, není původní. Roubení zůstalo zachované v původním rozsahu až na několik oprav, které jsou viditelné ze západní strany objektu. Zděné prvky, komín a podezdívky jsou též původní. Informátor si je vědom stáří jeho domu. Je starý již 300 let, ale majitel uvádí, že v zakládací listině je uvedeno datum vzniku domu rok 1712, což je poněkud rozdílné od letopočtu, který uvádí Škabrada, jak jsem uvedla výše.

Majitel si vybral tento typ stavení kvůli jeho vztahu k Rabštejnu a místními kraji. Topí zde kamny v přízemí, jež jsou v obou místnostech, a patro je vytápěno pouze stoupajícím teplem. Voda je rozvedena, kanalizace zajištěna s vlastní čističkou. Původně byly v přízemí 4 komory, které jsou nyní spojeny do 2 místností a v patře taktéž.

Informátor má značné problémy s památkáři, na rozdíl od jiných zkoumaných objektů. Vzhledem k památkově chráněnému domu je značně finančně náročné dodržování stavebních postupů v souladu s domluvou s příslušnými orgány. Majitel tvrdí: „ Má pro mě cenu, že je to historický dům, ale ne to, že je památkově chráněný.“

V porovnání s ostatními objekty lze říci, že majitel na svůj poměrně krátký pobyt v Rabštejně prováděl značně rozsáhlé změny na domu. Dům je ve velmi dobrém zachovalém a udržovaném stavu, vzhledem k tomu, že zde

informátor žije stále, na rozdíl od jiných zkoumaných objektů. Problémy s památkáři jsou však pro něj značnou finanční zátěží.

7.7 Dům čp. 50 (E 73)

Tento objekt se nachází na západní straně náměstí. Jedná se o přízemní dům s polopatrem, sedlovou střechou s bedněnou horní částí štítu (viz obr. č. 42). Škabrada nevyklučuje starší jádro obytné části, které bylo původně roubené. Tento objekt řadí do domů s převážnou částí výstavby klasicistního původu a jako cennou součást prostoru náměstí. Roku 1839 je objekt značen červeně jako nespalný.⁷⁵

Majitelka vlastní tento objekt od roku 1970. Zakoupili jej s manželem v hrozném stavu. Vše bylo zarostlé a celý dům se musel omlátit. Na výzkum Škabradu v Rabštejně si nevzpomíná, přestože patří mezi stálé obyvatele a místní pamětníky. V době jejich vlastnictví prošel dům značnými změnami, jelikož byl při koupi v havarijním stavu. Dříve byla ve světnici černá kuchyně, teď jsou zde pouze kamna. Objekt má dvojitou šindelovou střechu, která plní svou funkci již od doby zakoupení, nebyla tedy třeba její oprava. Dům museli podložit cihlami, jelikož jeho stabilita nebyla dobrá. O předchozích majitelích informátorka příliš neví a není si tudíž vědoma jakýchkoliv úprav v době jejich vlastnictví. Stáří domu si též není vědoma.

Tento typ stavení si vybrali k žití cíleně, avšak Rabštejn nad Střelou nebyla jediná lokalita, kde podobný objekt k bydlení hledali. Sháněli chalupu též v Brdech.

Kanalizace v domě není žádná, je zde zajištěna betonová jímka. Voda je zavedena a topí se zde kamny. Objekt má 3 místnosti v přízemí. Majitelka zde přebývá po celý rok, ale jen o víkendech. Dům nikomu nepronajímá a využívá jej pouze ona.

⁷⁵ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 36.

V porovnání s ostatními domy se zde majitelka vyskytuje převážně celoročně. Patří mezi místní pamětníky a nepociťuje razantní rozdíly ohledně žití v Rabštejně v průběhu posledních několika let. Škabradův výzkum, jak již bylo uvedeno výše, si informátorka nepamatuje. Jedná se o velmi dobře udržovaný objekt, což uvádí i ve svém výzkumu s čímž je třeba souhlasit.

7.8 Dům čp. 83 (E 80)

Tento objekt se nachází na loretánském vršku. Jedná se o patrový zděný dům čtvercového půdorysu, jenž je charakterizován jako ohnivzdorný (viz obr. č. 43). Podle Škabrady je tento dům nejzachovalejší ze skupiny zděných klasicistních domů v této části Rabštejna. Též tvrdí, že patří mezi nejvýznamnější objekty městečka. Objekt byl postaven roku 1835 malířem karet Gabrielem Hönigem. Dům byl roku 1839 značen červeně jako nespalný.⁷⁶

Majitel vlastní dům od roku 1989. Jeho otec ho zakoupil v roce 1949. Dříve vlastnili dům v Prášilech ve vojenském prostoru, ale byli vyhnáni, a proto si koupili tento dům v Rabštejně, jelikož byl po válce neosídlený.

Dům zakoupili v havarijním stavu. Neměl okna a vše bylo rozbité. „Sklo na okna jsme museli vozit z Plzně,“ uvádí informátor. Elektřina zde též nebyla, ta byla zavedena do Rabštejna až v roce 1959. Majitel během svého vlastnictví provedl kompletní výměnu všech oken a v roce 1994 předělával fasádu na přední straně domu. Bohužel tento zásah způsobil značný problém s památkáři, kteří si kladou podmínky ohledně přestavby, jež jsou pro majitele značně komplikované. Objekt není chráněný, ale z důvodu, že Rabštejn spadá do chráněné památkové zóny, nastává zde pro místní majitele značný problém s rekonstrukcemi. Majitel chce do budoucna ještě provést havarijní úpravy a předělat střechu.

Objekt je zajištěný ohledně vody, ale postrádá kanalizaci. Vytápěno je zde kamny. Majitel zde přebývá se svou ženou trvale od jara do podzimu. Dům

⁷⁶ J. Škabrada, J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976, s. 41.

nikomu nepronajímá a využívá ho celá rodina. Objekt má 3 obytné místnosti v patře a 4 místnosti v přízemí.

V době Škabradova výzkumu dům ještě neměl předělanou čelní fasádu a od té doby proběhlo též několik drobných úprav. Jak majitel uvádí, vyměňoval kompletně okna a dům od zakoupení neustále prochází četnými úpravami, jelikož byl v havarijním stavu. Majitel zde přebývá v penzi, nikoliv však po celý rok jak jsem uvedla již výše.

8 ZÁVĚR

Cílem mé práce, konkrétně terénního výzkumu samotného, bylo zaměřit se na vývoj lidové architektury v Rabštejně nad Střelou. Teoretická část byla věnována, jak již uvádím na začátku práce na lidovou architekturu tohoto městečka, její začlenění do regionální typologie a dále pak na historický vývoj lidové stavební kultury této oblasti od středověku do 20. století. Dále pak na ochranu památek lidového stavitelství, okrajově na historii městečka a na popis památkově chráněných domů a objektů, které jsou dle Škabrady hodny památkového zájmu.

V terénním výzkumu samotném jsem se soustředila především na vztah majitelů ke svým domům, jak zásadně se změnilo od doby, co je koupili, a vztahu informantů k Rabštejnu nad Střelou. Výchozím bodem mého výzkumu byla samozřejmě již výše zmíněná práce *Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území* J. Škabrady, J. Vajdiše a Z. Němcové. Snažila jsem se vyvarovat problému, který uvádí Škabrada ve své práci a to jest, že výzkum prováděl převážně v období zimy a jara a proto neměl ve většině případů přístup do vnitřku objektů. Zde je třeba poznamenat, že z důvodu nízkého počtu stálého obyvatelstva a pouhé rekreační návštěvnosti majitelů či nájemců jednotlivých objektů byl značný problém prozkoumání jednotlivých objektů i v mém případě. K nafocení objektů v případě interiéru bylo potřeba svolení majitelů. Největší problém však

nastal s domluvou s majiteli, které již několikrát vykradli, a proto zde z jejich strany byla značná nedůvěra. Výzkum původního výběru vzorku domů k terénnímu výzkumu tedy nebyl z těchto důvodů zcela možný. Následující změna výběru objektů zkoumání byla tedy založena hlavně na těchto okolnostech. Z toho důvodu jsem si vědoma, že závěry mého výzkumu budou částečně zkreslené a neúplné.

Je třeba říci, že stavebně-historický průzkum J. Škabradý, J. Vajdiše a Z. Němcové a následný koncept regenerace města byl velice přínosný. V době, kdy byl prováděn, tedy přibližně 30 let po 2. světové válce a odsunutí německého obyvatelstva, lidové stavitelství této oblasti téměř zaniklo. Díky značnému zájmu chalupářů o rekreaci a tento typ lidových stavení v 50.-60. letech 20. století, můžeme vděčit za značnou záchranu jednotlivých historických objektů, které byly na pokraji zkázy. Z vlastního terénního výzkumu mohu potvrdit, že v těchto letech i v Rabštejně nad Střelou vzrostl zájem o tento typ rekreace a přesto, že po druhé světové válce zde značně klesl počet stálého obyvatelstva, který v současné době činí pouhých 21 obyvatel, se majitelé snaží o zachování lidového stavitelství a jsou si vědomi toho jak historicky cenné objekty vlastní.

V několika posledních letech zde značně narostl turismus, jak jsem se sama mohla přesvědčit a i dozvědět z výpovědí respondentů. Snaha o zachování historických objektů je tedy mnohem větší jak ze strany majitelů, tak zřejmě i ze strany památkářů, a může být oceněna v plné míře. Z výpovědí respondentů bylo patrné, že si jezdí do Rabštejna „odpočinout od městského života, jelikož se zde zastavil čas.“ Pamětníci tvrdí, že za několik desítek let se toho v Rabštejně příliš nezměnilo až na zrušení pošty a místního konzumu. Je však třeba říci, že vzhledem k nízkému počtu obyvatelstva nelze očekávat žádné nadstandardní služby v tomto ohledu a obyvatelé jsou si toho dobře vědomi.

Na závěrečné porovnání můžeme říci, že se zde od dob výzkumu J. Škabradý a jeho kolektivu příliš nezměnilo. Průzkum ukázal, že některé domy, které však v práci zahrnuté nejsou, buď zanikly úplně nebo jsou zčásti

zchátralé. Ve většině případů je však třeba podotknout, že mnoho zkoumaných i neuvedených objektů je v současné době velice dobře udržováno a jsou zachovalé. Musíme počítat s tím, že během let ze strany majitelů došlo k četným úpravám na jejich domech, ale v mnoha případech se nejednalo a razantní přestavby konstrukce domu, ale pouhé „kosmetické úpravy.“ Je faktem, že většina objektů při koupi v 60. letech byla v dezolátním stavu. Toto je zmiňováno ještě před průzkumem J. Škabradý. V době kdy zde byl prováděn stavebně historický průzkum již většina těchto domů byla aspoň částečně opravena. Tento fakt vychází z výpovědí informátorů, kteří si zde v této době objekty zakoupili. Zajímavé je, že většina rabštejských pamětníků si průzkumu v roce 1976 nebyla vědoma.

Většina majitelů objektů v Rabštejně nad Střelou nemá problémy s bydlením jak z technického tak praktického hlediska. Čas zde tráví převážně rekreačně od jara do podzimu. Místo i typ lidového stavení si ve většině případech vybrali cíleně, jelikož je pro ně Rabštejn „srdeční záležitostí“ a mnozí z nich zde vyrostli.

Z technického hlediska můžeme říci, že objekty jsou poměrně dobře vybaveny dle potřeby majitelů. Voda je do domů zavedena, elektřina je zde již od roku 1959 a kanalizace je též v každém domě. Můžeme tedy říci, že vybavenost každého domu je závislá na náročnosti, existenčních a finančních potřebách majitelů. V případě chráněných památkových domů zde však vznikají značné komplikace s přestavbami a úpravami objektů. Jak jsem zmínila již výše, konkrétně u památkově chráněného domu čp. 38.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

9.1 Literatura

Bukačová I., J. Fák, K. Foud, Severní Plzeňsko II., Nakladatelství Českého lesa, Plzeň 1997.

Bukačová I., K. Foud, T. Karel, J. Křemenák, Lidová architektura okres Plzeň-sever, Státní památkový ústav v Plzni 2002.

Bureš P., J. Škabrada, H. Šnajdrová, Památková ochrana historických vesnic v České republice, Praha 1996.

Eriksen T. H., Sociální a kulturní antropologie, Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál, Portál, Praha 2008.

Hendl J., Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace, Portál, Praha 2005.

Kočka V., Dějiny politického okresu kralovického, Nákladem Kralovického okresu 1932.

Mencl V., Lidová architektura v Československu, Praha 1980.

Škabrada J., Lidové stavby, Architektura českého venkova, nakladatelství Argo, Praha 1999.

Tocháček J., Dějiny Rabštejna nad Střelou, Kralovický obzor č. 37/1924, s. 1–9.

Vařeka J., Typy a oblasti lidového domu v českých zemích, Český lid 66, Praha 1979, s. 149-155.

Vařeka J., V. Frolec, Lidová architektura, Encyklopedie, Praha 2007.

Vorel J., Průvodce Rabštejnem, Náklady rodiny autora, Rakovník 1993.

9.2 Prameny

Cingroš S., Rabštejn nad Střelou, Urbanistická studie, Atelier URB Praha, prosinec 1996.

Ministerstvo kultury České republiky, Věcný záměr zákona o ochraně kulturních památek a památkové péči, Praha 1999.

Škabrada J., J. Vajdiš, Z. Němcová, Rabštejn, okres Plzeň-sever, Stavebně-historický průzkum a památkové vyhodnocení zástavby městečka a přilehlých území, Praha 1976.

9.3 Elektronické zdroje

[Http:// monumnet.npu.cz](http://monumnet.npu.cz), 5. 3. 2011.

[Http://rabstejnnadstrelou.wz.cz/](http://rabstejnnadstrelou.wz.cz/), 20. 3. 2011.

[Http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/souhrnne-informace-a-historie/](http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/souhrnne-informace-a-historie/), 20. 3. 2011.

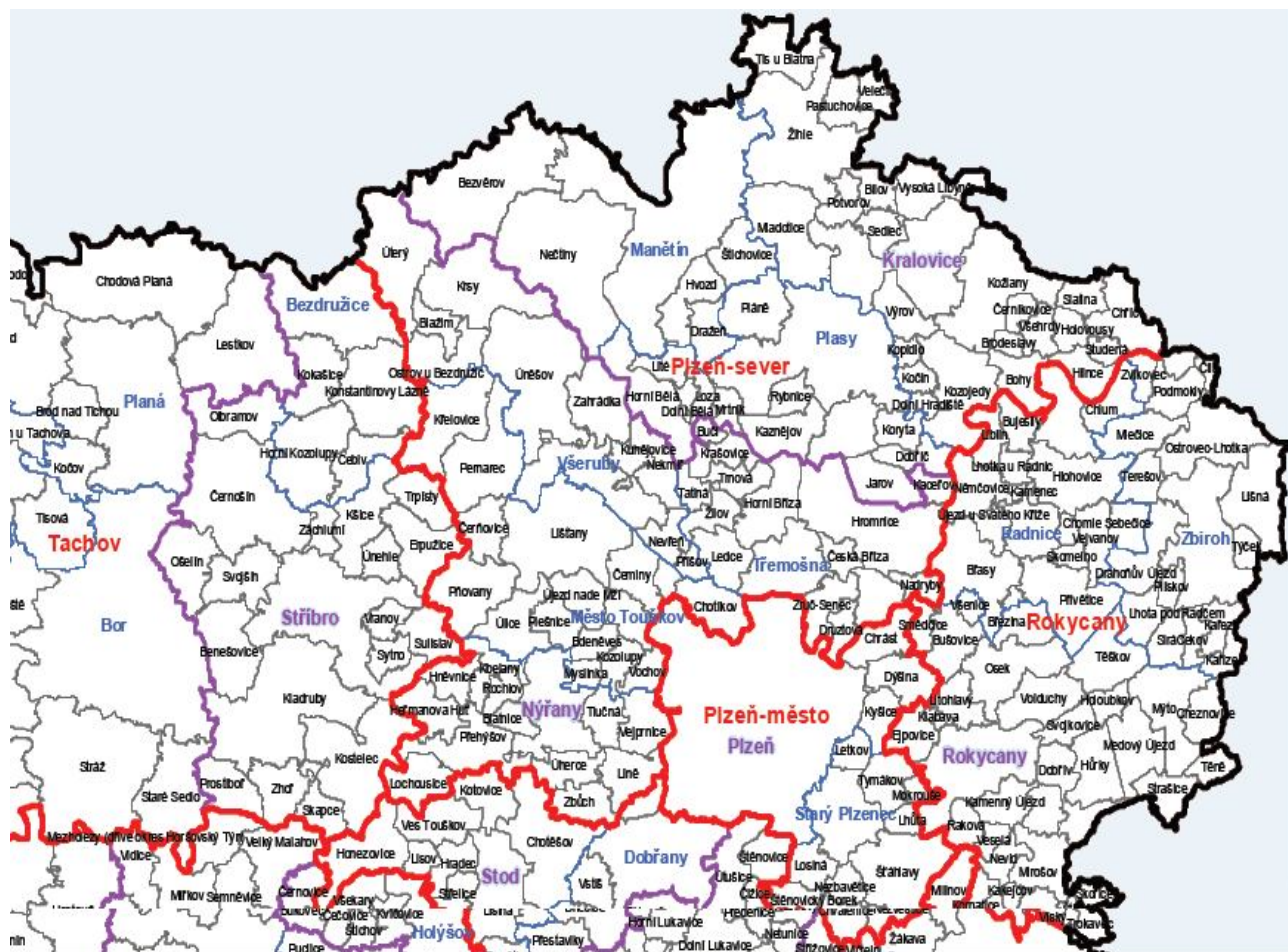
10 RESUMÉ

Rabštejn nad Střelou is one of the smallest towns in Central Europe and its historical center was declared in 1992 as an urban conservation zone. The first part of this bachelor thesis is concerned with town's folk architecture and its integration into the regional typology. Furthermore, it inspects the historical development of folk culture of the construction area from the Middle Ages to the 20th century and the history of the town itself. The next section of the thesis will also mention conservation, but also the protection of monuments of folk architecture of the North Pilsen and the list of registered protected houses in Rabštejn. The second part focuses on field research which is based on a qualitative research and is central to this bachelor thesis.

11 PŘÍLOHY

11.1 Mapy a fotografie

Obrázek č. 1: Obce Plzeňského kraje, okres Plzeň-sever.

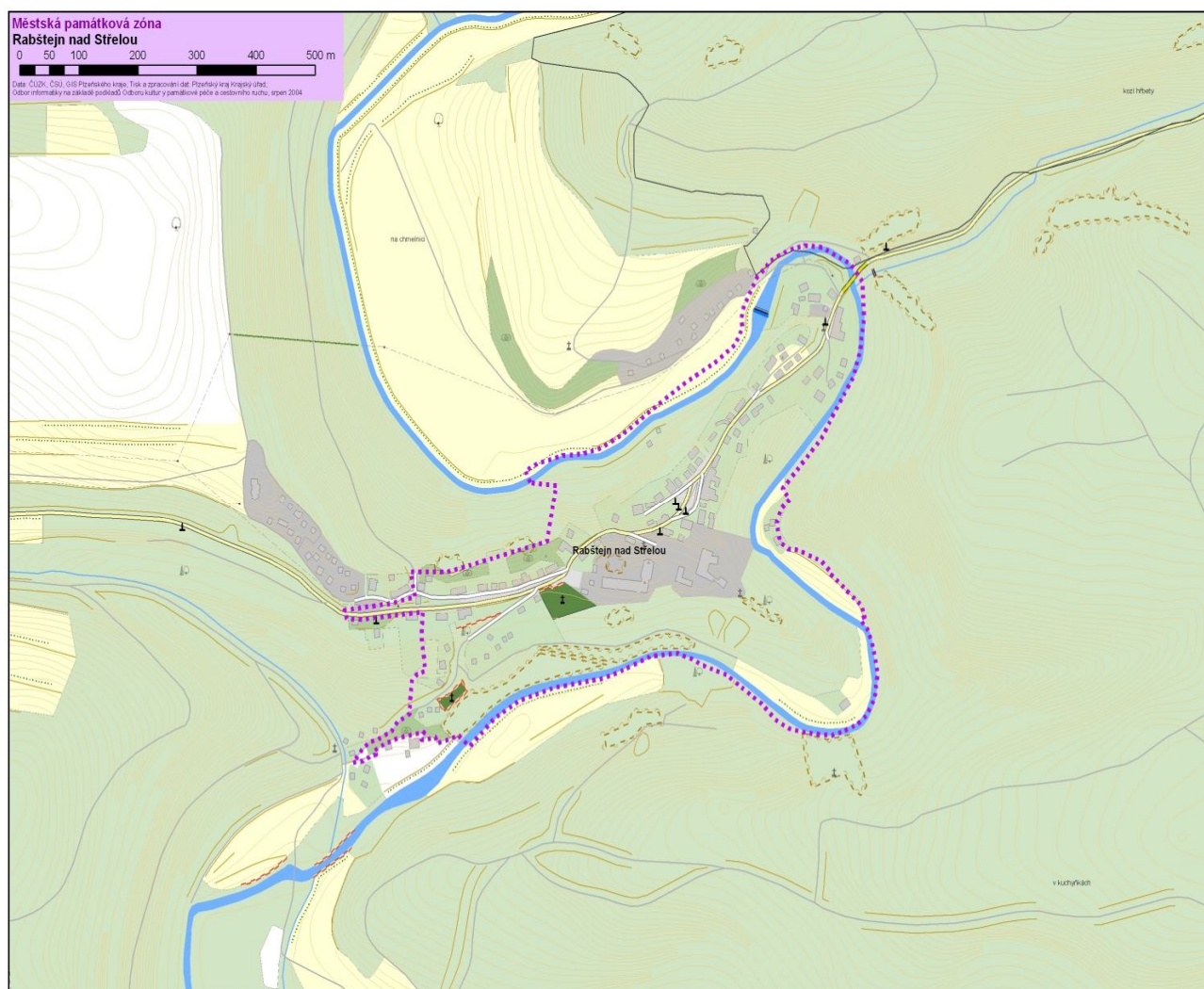
Zdroj: <http://www.kr-plzensky.cz>, 15. 4. 2011.

Obrázek č. 2: Stabilní katastr Rabštejn nad Střelou.

Zdroj: Regionální muzeum severního Plzeňska v Mariánské Týnici.

Obrázek č. 3: Chráněná zóna Rabštejn nad Střelou.

Zdroj: www.kr-plzensky.cz, 21. 3. 2011.

Obrázek č. 4: Památkově chráněný dům čp. 21, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 5: Památkově chráněný dům čp. 22, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 6: Památkově chráněný dům čp. 22, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 7: Památkově chráněný dům čp. 22, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 8: Památkově chráněný dům čp. 37, pastouška, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 9: Památkově chráněný dům čp. 37, pastouška, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 10: Památkově chráněný dům čp. 38, bývalý špitál, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 11: Památkově chráněný dům čp. 38, bývalý špitál, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 12: Památkově chráněný dům čp. 51, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 13: Památkově chráněný dům čp. 54, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 14: Památkově chráněný dům čp. 55, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 15: Památkově chráněný dům čp. 78, vodní mlýn U Lišáků, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 16: Památkově chráněný dům čp. 78, vodní mlýn U Lišáků, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 17: Památkově chráněný dům čp. 78, vodní mlýn U Lišáků, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 18: Památkově chráněné domy čp. 91 a 92, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 19: Památkově chráněné domy čp. 91 a 92, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 20: Památkově chráněný dům E 95, transfer sýpky z Jarova čp. 2, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 21: Památkově chráněný dům E 95, transfer sýpky z Jarova čp. 2, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 22: Památkově chráněný dům E 95, transfer sýpky z Jarova čp. 2, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 23 : Dům čp. 15, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 24: Dům na žihelském katastru Ž 14, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 25: Dům na žihelském katastru Ž 14, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 26: Dům čp. 25, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 27: Dům čp. 25, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 28: Dům čp. 39, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 29: Dům čp. 39, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 30: Dům čp. 39, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 31: Dům čp. 45, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 32: Dům čp. 45, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 33: Dům čp. 62, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 34: Dům čp. 62, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 35: Dům čp. 82, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 36: Dům čp. 82, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 37: Dům čp. 84, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 38: Dům čp. 7, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 39: Dům čp. 7, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 40: Dům čp. 13, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 41: Dům čp. 13, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 42: Dům čp. 50, foto Jana Korolová, 2010.

Obrázek č. 43: Dům čp. 83, E 80, foto Jana Korolová, 2010.

11.2 Tabulka a graf

Tabulka č. 1: Vývoj obyvatelstva a počtu domů 1869-2001.

Rok sčítání	Počet obyvatel	Počet domů
1869	514	86
1880	514	87
1890	536 (500)	92
1900	493 (413)	95
1910	426 (413)	87
1921	432 (330)	90
1930	344 (267)	90
1950	77	60
1961	119	Není známo
1970	98	27
1980	38	19
1991	26	10 (42)
2001	26	41

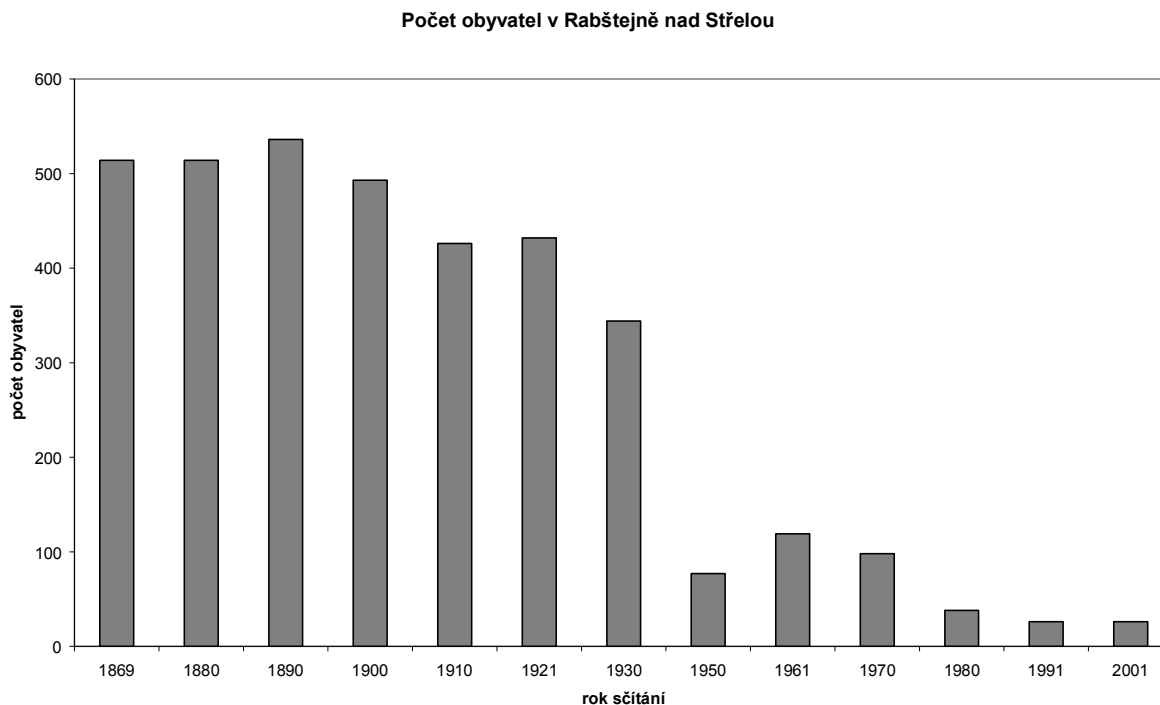
Pro období 1880-1930 je značen v závorkách počet obyvatel německé národnosti.

Od roku 1961 se jedná o trvale bydlící obyvatelstvo. V dřívějším období se jednalo o obyvatelstvo přítomné.

Od roku 1970 se jedná o trvale obydlené domy, v dřívějším období pouze o celkový počet domů.

Zdroj: S. Cingroš, Rabštejn nad Střelou, Urbanistická studie, Atelier URB Praha, prosinec 1996, s. 7.

Graf č. 1: Počet obyvatel v Rabštejně nad Střelou od roku 1869 do roku 2001.

11.3 Seznam otázek k výzkumu

1, Jak dlouho vlastníte tento dům/chatu?

- Pokud dlouho: Pociťujete nějaké významné rozdíly ohledně bydlení v Rabštejně?

2, Jak se Vám žije v Rabštejně?

3, Jak hodnotíte místní služby a dopravu? (Např. nedostatek obchodů s potravinami a dostupnost dopravy do Rabštejna.)

- Co byste na tom změnili?

4, Byly provedeny nějaké úpravy či rekonstrukce domu v době Vašeho vlastnictví?

- Pokud ano, kdy a jak rozsáhlé?

- Máte v plánu ještě nějaké další úpravy

4, Víte jak starý je Váš dům?

5, Víte něco o předchozích majitelích Vašeho domu?

- Pokud ano, prováděli na něm nějaké rekonstrukce či úpravy?

- V jakém stavu jste dům koupili a jak se od té doby změnil?

6, Proč jste si vybrali zrovna tento typ lidového domu k rekreaci (k žití) a ne novější typ domu či chalupy?

7, Jakým způsobem topíte? Krb/kamna/elektřina/plyn.....Jak je Váš dům řešen ohledně vody a kanalizace?

8, Vyhovuje Vám tento typ stavení pro žití nebo máte nějaké problémy?

9, Jak se Vám v domě žije?

- Pociťujete jisté problémy co se týče obytnosti domu? (Problémy s vlhkostí, plísněmi atd.)

10, Kolik Vás zde žije?

11, V případě rekreace:

- Používáte chatu jen v letním období nebo využíváte i jiná období roku k rekreaci?

- Využívá dům k rekreaci celá rodina? (děti, vnoučata)...pokud ano, jak se zde cítí?

- Půjčuje si od Vás někdo tento dům (pronajímá) nebo ho využíváte jen Vy sami?

12, V případě památkově chráněného domu :

- Jste si vědomi toho, že Váš dům je chráněný?

- Jaký k tomu máte vztah?

- Máte problémy s památkáři?

- Jak řešíte stavební úpravy v případě, že Váš dům je chráněný?

- Máte představu, o kolik je pro Vás dražší používat památkáři schválené materiály?

- Cítíte nějakou hrdost, že máte takový dům?

- Neotravují Vás turisté a výzkumníci?